

Szakmai záróbeszámoló
Új magyar etimológiai szótár
OTKA K83540

1. A 2011. február 1-jén indult munkálatok fő célja az volt, hogy az 1990-es évek elejéig végzett magyar etimológiai kutatásokat összefoglaló kézikönyv, az *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* 1–2. (főszerk.: Benkő Loránd. 1993–1995; a továbbiakban: EWUng.) után újra legyen egy magyar metanyelvű, tudományos hitelű magyar etimológiai szótár. Ezt a törekvést alapvetően két szempont motiválta. Egyrészt: a külföldi szakemberek által is elismert kétségtelen értékei ellenére az EWUng. a hazai tudományos körökben (beleértve még a nyelvtudományt is!) és különösen az etimológiai és szótörténeti kérdések iránt érdeklődő művelt közönség soraiban nem vált olyan mértékben közzismertté, mint közvetlen „klasszikus” elődje, *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1–3. (főszerk.: Benkő Loránd. 1967–1976; a továbbiakban: TESz). Ebben szerepet játszhat részben bizonyos nyelvismereti hiány, részben pedig az a tény, hogy a szótár igen alacsony példányszámban (és magyar viszonyok között viszonylag magas áron) jelent meg. Másrészt: az EWUng. megjelenése óta eltelt másfél-két évtized szótörténeti és etimológiai kutatásainak eredményeit célszerűnek látszott egy új (vagy átdolgozott, bővített) szótárban is megjeleníteni – mégpedig magyarul, hiszen minden népnek jogos igénye, hogy saját nyelvén is legyen etimológiai szótára.

Az *Új magyar etimológiai szótár* (a továbbiakban: ÚESz.) terveiben mintegy tízezer önálló szócikkbe rendezett nagyjából tizenötezer fő- és alcímszó szerepelt – ez nagyjából annyi, mint a TESz. és az EWUng. címszóállománya. Némi bővülést az újabban keletkezett szavak felvétele jelent. A címszóállomány összeállításában természetesen irányadó volt a TESz. és az EWUng., a *Magyar értelmező kéziszótár* 2. kiadása (ÉKsz.², 2003), valamint *A magyar nyelv nagyszótárának* már megjelent címszavai. A szócikkek szerkezetének és ezek főbb tartalmi elemeinek megváltoztatása nem látszott szükségesnek: az előzményként szolgáló szótárak kiérlelt struktúrája jól ismert a magyar szakemberek körében.

Az ÚESz. a mai követelményeknek megfelelően természetesen elektronikusan készül(t). Az ehhez szükséges XML-alapú adatbázis a szótár formailag nagyfokú egységességét, a szótár teljes anyagában való gyors és sokirányú tájékozódást, valamint a folyamatos frissítést teszi lehetővé. – Az adatbázis feltöltéséhez az EWUng. szkennelt változatából gépi olvasásra is alkalmas szövegfájlok kínáltak lehetőséget. Mivel az EWUng.-szócikkekben sok azonos formájú szövegrészlet található, hatékonynak látszott a számítógéppel támogatott fordítás alkalmazása, melynek során elvégezhető a számítógéppel felismertetett szövegben a nyelvi adatok ellenőrzése. E célból együttműködésre léptünk a Kilgray Kft.-vel, hogy az általuk fejlesztett *memoQ* programot használjuk a fordítás számítógépes támogatására. Ezt megelőzően azonban különféle előkészítő lépésekre is szükség volt. Ez a fordítás átemelhető az adatbázisba, ahol a szövegek készreformatálása, szükséges kiegészítése történhet. A tervek szerint ezzel az eljárással szükségtelenné vált volna a szótörténeti és idegen nyelvi adatok kézi bevitele, amivel megelőzhető az elírásokból eredő hibázás. A további technikai kérdésekről alább lesz szó.

A munkálatok kivitelezésére – részben személyi, részben pénzügyi okok miatt – csupán egy alacsony létszámú munkaközösséget lehetett összeállítani. A projekt terhére két teljes és egy félállású munkatárs foglalkoztatása szerepelt a tervekben (2,5 FTE), ezen kívül egy szenior kutató, valamint a projektvezető munkaidejének (változó nagyságú) részével számoltunk.

2. Az ÚESz. munkálatai 2011. február 1-jén indultak, a tervezett 2+1/2 FTE helyett 1+2x1/2 FTE munkaidőben: Tamás Dóra (középiskolai tanári munkája miatt) csak 2012. január 1-jétől dolgozott teljes munkaidőben.

A pályázat ezen szakaszában a munkatársak egyik feladata a címszójegyzék összeállítása volt. Ez alapvetően három szótár anyagára épül: *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* (TESz.), *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* (EWUng.) és *Magyar értelmező kéziszótár. Második kiadás* (ÉKsz.²). Ez mintegy 14 300 lexémát jelent, ezek igen jelentős mértékben átfedésben állnak az EWUng. címszóállományával. A másik feladat a szótörténeti és etimológiai irodalom, a mérvadó külföldi folyóiratok, illetve gyűjteményes kötetek és monografikus feldolgozások feltárása volt (ez a folyamat – értelemszerűen egyre kisebb terjedelemben – a munkálatok későbbi szakaszaiban is folytatódott). A kigyűjtött szótörténeti adatokat, valamint a részletesebb tanulmányozásra váró etimológiai írások bibliográfiai adatait elektronikusan tároljuk.

Az egész projekt szempontjából a legfontosabb részfeladat ebben a szakaszban a szótár XML-alapú adatbázis-formátumának kiépítése volt. Az EWUng. (a TESz.-hez hasonlóan) igen gazdag a különféle típusú adatokban, ezért az adatbázis kialakítása és többszöri pontosítása mintegy négy hónapot vett igénybe. Először beszkeneltük a szótárat, majd OCR-eztük (optikai karakterfelismerés), azaz a beszkenelt képeket karakterekből álló szöveggé alakítottuk. A sok különféle nyelvet és írásrendszert érintő, régiségi adatokat is közlő anyag miatt ez természetesen nem sikerülhetett hibátlanul. Olyannyira, hogy a szócikkek szótörténeti részét végül is jobb választásnak tűnt az EWUng.-ból és a TESz.-ből manuálisan újra lerögzíteni – így mód nyílt egy teljes TESz.–EWUng.-nyelviadat-adatbázis létrehozására (ez egyébként az előzetes tervek közt nem szerepelt).

Ahhoz, hogy az ÚESz. elektronikus szótári adatbázisként készülhessen el, előzetesen meg kellett tervezni a majdani szótár XML-adatbázisának dokumentumtípus-definícióját (DTD), különös tekintettel arra, hogy az ne csupán egy újabb papírkiadás alapjául szolgáljon, hanem származtatható legyen belőle korszerű, könnyen áttekinthető elektronikus megjelenítési formátum is. Mindez a szerkesztési szabályzat és az ezt illusztráló fantomszócikkek alapján meg is történt. – Első lépésben meg kellett határozni a minden egyes szócikkben kötelezően megjelenő mezőket. Ilyenek pl.: címszó, alakváltozatok, ezek évszáma és forrása, az egyes jelentések évszáma; az etimológiai főkategóriát megadó mondat; a bibliográfia; stb. Ezt követte a fakultatív mezők meghatározása: pl. a származékok jelölése; idegen nyelvi adatok felsorolása; művelődéstörténeti utalások; stb. Az adatbázisban az egyes tartalmi részeket a logikai struktúrára utaló ún. jelölőelemek (angol eredetű szóval: tagek) különítik el egymástól, ez teszi lehetővé a gyors elektronikus keresést.

Az OCR-ezett EWUng.-ot tehát – a nyomdai formázásokban rejlő információt maximálisan kiaknázva – különféle közelítő módszerekkel előzetes XML-fájlokká alakítottuk, majd ezt kapta meg a *memoQ* rendszer. Ilyen típusú műnek géppel támogatott fordítására – tudomásunk szerint – még nem volt példa, így meg kellett küzdenünk az úttörők minden nehézségével. A számos átalakítás következtében már az aránylag kis OCR-ezési hibák gyakorta felerősödtek, és nem csupán kis OCR-ezési hibák voltak a korábban már vázoltak miatt. Így maga a fordítás is lényegesen bonyolultabbá vált a tervezettnél, majd a rákövetkező lépés, a fordított-javított anyag XML-lé való visszakonvertálása, adattisztítása is lényegesen nehezebb és tökéletlenebb volt a tervezettnél. Szükséges volt új lépésként beiktatni az XML-lé konvertálás és az automatikus adattisztítás után az alapos, aprólékos manuális javítási-adattisztítási munkafázist. Ennek során rendszeresen fény derült az eredeti DTD-nek a szükségszerű hiányosságaira (minden szócikk minden problémájára előzetesen nem lehetséges felkészülni), tehát folyamatos visszacsatolással kell javítani a szócikkeket és a DTD-t egyaránt. Ez a művelet sor „orrmehéz”, tehát a munkafázis elején lényegesen hosszabb az egy szócikk javításához szükséges idő, mint az ábécében előrehaladva. Az így nyert anyag azonban –

mint azt az immáron ezen a fázison túljutott szócikkek mutatják – rendkívül jó minőségű lesz mind szakmailag, mind technikailag.

3. A jóváhagyott struktúra alapján az XMetaL Author 6.0 WYSIWYG rendszerű XML-szerkesztő program segítségével 2011 szeptemberében elkezdődött a szócikkek szótörténeti részének feltöltése a TESz. és az EWUng. adataival, ezekhez társultak részben az újonnan feltárt szakirodalomból származó adatok. A szótörténeti részek kiépítése 2013 első negyedévéig tartott. Előzetes elképzeléseinkben nem számoltunk azzal, hogy ez a részfeladat másfél évet vesz igénybe. Az adatbázis feltöltésekor azonban különféle (alapvetően technikai típusú, kisebb mértékben tartalmi) problémák merültek fel, melyeknek tisztázása értékes időt emésztett fel.

A pályázatban vázolt munkatervben szerepelt az is, hogy a szótörténeti részben található magyar jelentések angol ekvivalenseit is megadjuk. Ez a következő megfontolásból elmaradt. Az ÚESz. elsősorban a hazai tudományos és az etimológia iránt érdeklődő művelt közönséghez kíván szólni magyar nyelven, így a jelentések értelmezése is elegendő lehet magyarul. A korábbi magyar etimológiai szótári gyakorlat (elsősorban *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*) a magyarul nem olvasó közönségnek kívánt segítséget nyújtani (legalább) a magyar szavak jelentésének német nyelven történő megadásával. Úgy gondolom, ezt az ÚESz.-ben is követhetjük, vagyis maradhat a német közvetítő nyelv. Erre egyrészt külföldi példák is vannak: többek között az SSA-nak rövidített finn etimológiai szótár vagy a Cseh Tudományos Akadémia égisze alatt megjelenő ószláv etimológiai szótár is németül adja meg a finn szavak, illetve a szláv gyökök jelentését. Az a tapasztalatom, hogy az etimológiával foglalkozó bel- és külföldi tudósok a (mára több téren kétségtelenül háttérbe szorult) német nyelvet legalább passzív módon ismerik annyira, hogy munkájukhoz fel tudják használni. (Vannak olyan újabb etimológiai szótárak is, amelyek saját nemzeti nyelvük mellett semmilyen más nyelven nem közölnek információkat, ilyen pl. az új holland etimológiai szótár.) Összegezve tehát a fentieket: más fontos részfeladatokra fordítható időt takarítunk meg azzal, ha eltekintünk a magyar szavak jelentésének magyarról, illetve németről angolra történő fordításától. – Mutatványként csatoljuk az *apa* szócikkének kétféle nézetét: a tag-es XML-munkafelületet, valamint a nyomtatásban megjeleníthető változatot (5–6. l.).

4. A gördülékeny munkavégzést tehát lényegesen fékezte az a sajnálatos tény, hogy a nyelvi adatokat igen nagy arányban kellett manuálisan, a megfelelő betűket igen gyakran a speciális karaktereket tartalmazó táblázatból átmásolva bevinni a megfelelő adatbázismezőbe. Az esetleges hibás adatok kiszűrésére a munkatársak ellenőrizték egymás fordításait, és szükség esetén javították az elsősorban idegen nyelvi adatokat.

Mindezek következtében az etimológiai részek magyarra fordítása (pontosabban az első változat elkészítése) a tervezettnél jóval hosszabb ideig tartott: lényegében 2013 tavaszától 2014 végéig. Ebben a folyamatban – bár a tervekben eredendően nem így szerepelt – a munkát vezetőjének is intenzívebben részt kellett venni (az ezzel összefüggő személyi ügyekről alább fog szó esni). Emiatt néhány részfeladat csak vázlatos formában készült el (pl. a szótári apparátus egyes részei), illetve – egyelőre – elmaradt (pl. az etimológia és szótörténet főbb jellemzői; a magyar szókészlet főbb eredetbeli kategóriái, illetve ezek német és angol nyelvű összefoglalása).

Miként fent szó volt róla, az EWUng. főbb szerkezeti elemeiből kiinduló egyszerűsített struktúrájú XML-adatbázisba kerültek a *memoQ* fordítástámogató rendszer segítségével magyarra fordított etimológiai szakaszok. Ennek az anyagnak a konvertálása során 2015 elejére kiderült, hogy ennek az egyszerűbb XML-struktúrának a szabályrendszere (DTD) nem elégséges az EWUng., illetve az ennek alapján kialakítandó ÚESz. bonyolult szerkezetének adekvát létrehozásához. Mintegy 133 szabállyal egy módosított szerkesztési eljárást kellett

létrehozni (uesz2.dtd), majd a próbák után véglegesíteni. Az így összeállított program struktúrájába a korábbi változat tartalmi elemeit jelentős mértékben manuálisan kell átmásolni, ami szintén erősen fékezte a szótár végső változatának elkészítését.

A *memoQ*-kal támogatott fordítások befejezése és az uesz2.dtd elkészülte közötti időben megtörtént *A magyar nyelv nagyszótára* eddig megjelent köteteiből azoknak az adatoknak a kigyűjtése, amelyek az ÚESz. szócikkeinek szótörténeti adatait (kronológia, alakváltozatok, jelentések) módosíthatják. Ezeket a szócikkek végső változatának megszerkesztésekor építettük, illetve építjük be az új szótárba.

5. Az ÚESz.-projekt indulása és lezárása közötti időszak tartalmi és technikai vonatkozásainak bemutatása mellett fontos szólni a munkálatok személyi feltételeinek alakulásáról is, mivel – véleményem szerint – szoros összefüggés van a kettő között. A projekt költségvetésének keretében foglalkoztatott mindhárom munkatárs alkalmas volt feladata ellátására, ám egyikük sem dolgozta végig a teljes pályázati időszakot. Először Tamás Dóra vált ki a munkaközösségből: 2013 januárjában gyermeke megszületése miatt gyed-re ment. Helyére csupán 2013. augusztus 1-jétől tudtuk alkalmazni Molnár Zsuzsannát. Ezt a hét hónapos kiesést a többi munkatárs sajnálatos módon nem tudta pótolni. – 2014. február végén Horváth-Papp Zita ment szülési szabadságra. Ebben az esetben annyival volt jobb a helyzet, hogy az ő feladatait már 2014 márciusától el tudta látni Hochbauer Mária.

A jelzett problémákat ismerve 2014 tavaszán már látszott, hogy a pályázatból még hátralevő idő nem lesz elegendő ahhoz, hogy az ÚESz. a futamidő végéig, 2015. január 31-éig az eredetileg tervezett formában és készültségi szinten megvalósuljon. Ezért az OTKA Bölcsész- és Társadalomtudományi Kollégiumánál kérvényeztem, hogy engedélyezzék a pályázat futamidejének meghosszabbítását. A TBK-3106/2014.05.27. számon iktatott kérelmem alapján a Kollégium elnöke engedélyezte, hogy a projekt futamideje egy évvel, 2016. január 31-éig meghosszabbodjon.

Az ily módon rendelkezésünkre álló pótlólagos évben is történtek személyi változások. Kacs Kovics-Reményi Andrea családi okokból 2015. január 1-jével kilépett a munkálatból. 2015 júniusában pedig Hochbauer Mária ment szülési szabadságra. Pótlásukra már nem volt lehetőség; a felszabadult pénzügyi keretből a munkálatban teljes munkaidőben foglalkoztatott munkatársként egyedül megmaradó Molnár Zsuzsanna személyi járandóságát fedeztük. – A munkálatok menetét befolyásoló ténynek kell azt is tekinteni, hogy az ÚESz. informatikai feladatait a munkálatok indulásától kezdve ellátó Mártonfi Attila 2014 májusában kilépett a Nyelvtudományi Intézetből, a szükséges újabb beavatkozásokat megbízás keretében, egyéb tevékenységeinek időbeli függvényében végezte el.

6. Az ÚESz. pályázati munkaterv és a támogatási futamidő végére elkészült produktum között több tekintetben is eltérés mutatkozik, és kétségtelen, hogy egyik-másik lényegesnek is nevezhető. Összefoglalóan a következőket mondhatjuk:

A magyar etimológiai lexikográfia történetében először jött létre egy olyan elektronikus adatbázis, amely keresési lehetőségeivel sokféle szempontból teszi felhasználhatóvá a benne levő nyelvi-lexikális anyagot, és alapul szolgál egy nyomtatott változathoz is. Az ÚESz.-adatbázist a következő számadatok jellemzik: a 10 037 szócikk **14 340 lexémát** (ún. fő- és alcímszót) tartalmaz. A szócikkek szótörténeti részében az egyes lexémákhoz valamivel több, mint **60 000 nyelvi adat** (alakváltozat), köztük igen jelentős számban régi nyelvi (írásmódú) és nyelvjárási forma található. A lexémák jelentéstörténetében **42 364** (magyar és ezeknek megfelelő német) **jelentésegység** van. A szótörténeti részben bemutatott **7 701 származékhoz** (képzett szóhoz) **6 900** társul (a szerkesztési elveknek megfelelően nem kellett minden származéklexéma jelentését megadni, ez magyarázza a két szám közötti eltérést). A **312 megszilárdult ragos alakulatot 385 nyelvi adat** dokumentálja. – A szócikkek etimoló-

giai szakaszaiban **33 400 idegen nyelvi adat** található (ezek között igen nagy számban vannak különféle mellékjeleket tartalmazó különleges karakterek), továbbá **37 400 olyan magyar nyelvi adat**, amely az adott címszóhoz tartozó további információkat illusztrálja. A két csoporthoz összesen mintegy **32 100 jelentésadat** tartozik. – Az ÚESz. az EWUng.-hoz képest nagyobb „autonómiával” rendelkezik. Ez azt jelenti, hogy – a TESz.-ben is tapasztalható módon – megadjuk a filológiai elvárásoknak megfelelően a történeti **magyar nyelvi adatok le-lőhelyeit**. Ezek száma meghaladja a **99 400-at**.

A jelen állapotú adatbázishoz csatlakozik az EWUng.-mutató alapján készült, a főbb (magyar és idegen) nyelvi adatok mutatója, egy általános és egy, az idegen nyelvekre vonatkozó forrásjegyzék, a nyelvek és nyelvjárások listája, valamint a címszavak tőtípusait bemutató táblázat.

Az ÚESz. teljes címszóállományát felölelő eddig elkészült első változatú, folyamatos szerkesztés alatt álló anyagból kereshető pdf-fájlokat készítettünk. Ezek nyilvánosan elérhető helye: <http://nszt.nytud.hu/etimologiai.html>.

7. Bár a munkálatok tervei és megvalósult formája között – mint a fentiekben látható – eltérések vannak, az elért eredmények véleményem szerint nem elhanyagolhatók. Jelentős lépések történtek annak érdekében, hogy a TESz. megjelenése után mintegy negyven évvel magyarul is olvasható legyen az EWUng.-ban található, a TESz.-hez képest számos tartalmi és koncepcionális újdonság. Az ÚESz. teljes értékűvé tételéhez szükség lesz még arra, hogy (egy esetleges újabb támogatási pályázat keretében) az EWUng. után megjelent etimológiai szakirodalom a mostani részleges jelleg helyett teljes körűen megjelenjen a szócikkekben. Emellett elkészülhet a magyar hangtörténetet és a magyar szókészlet jellemzőit összefoglaló áttekintés magyar, német és angol nyelven. Mindezek után sor kerülhet a címszóállomány felülvizsgálatára, az ezzel összefüggő szótörténeti és etimológiai részek megírására, az időközben szükségessé váló frissítésekre is. Az így elkészülő anyagból lehet elkészíteni az *Új magyar etimológiai szótár* nyomtatott változatát. Ezekhez a munkafázisokhoz jó alapot szolgáltat a most lezárult munkálatok során kialakított adatbázis.

Mutatvány: *apa*

Nyomtatási nézet:

apa A: 1055[?] *Opoudi* sz. hn. (TA.); 1067 **k** *Apa* szn. (ÁÚO. 1: 26); 1208[?] *Opsa* sz. szn. (VárReg. 330); (†1015) [1220 **k**] *Appadykuta* sz. hn. (DHA. 73); [1237–40] *Op* szn. (PRT. 1: 773); 1395 **k** *apauai* (BesztSzj. 16); nyj. *épám* (MTsz.) J: 1. 1055[?] 'atya; Vater' # (†), 1067 **k** 'ua.' (†); 2. 1527 'idős férfi; bejahrter Mann' (ÉrdyK. 654); 3. 1570 'céhmester; Zunftmeister' (SzT.); 4. 1629 'após; Schwiegervater' (SzT.); 5. 1636 'valaminek értelmi szerzője; geistiger Urheber' # (Pázmány Péter: NySz.); 6. 1639 'köztiszteltben álló személy; allverehrter Mann' (Veresmarti Mihály: NySz.); 7. 1820 'ös; Ahn' # (NSz.) Sz: **apó** 1708–10 *Apó* 'idős ember | apácska; bejahrter Mann | Väterchen' (MNy. 60: 109) | **i** 1743 *Apaj* (SzT.) | **apóka** 1770 *apóka* (Kalmár: Prodr. 78) | **ci** 1792 *apátlanokat* (Nszt.) | **cska** 1793 *Apátskám* (Nszt.) | **apus** 1808 *apussoknak* 'apuka; Väterchen' (Nszt.) | **apuka** 1892 *apukám* 'apuka; Väterchen' (Nszt.) | **ci** 1908–1910 *apuci* (Nszt.) | **apu** 1910 *apuval* (Nszt.).

Valószínűleg örökség, finnugor kori tövel, magyar képzővel. □ A tőhöz vö.: vog. (É.) *up, op* 'após; sógor'; osztj. (Trj.) *up, op* 'após; az após fiútestvére vagy fia'; cser. (KH.) *owē* 'após'; finn *appi* 'ua.'; lp. (N.) *vuop'pá* 'ua.' [fgr. *š'appe* 'após']. A fgr. *pp* > m. *p* megfeleléshez vö.: →*apad*, →*epe* stb. Egy alapnyelvi 'apa' jelentés feltevése ellen szól az, hogy a rokon nyelvekből hiányzik a szavaknak ez a jelentése, valamint az a tény, hogy hasonló hangalakú és jelentésű szó számos más nyelvből is kimutatható; vö.: gör. *πάπa* 'papa'; koreai *aba* 'apa' stb. Mivel ezek a szavak általában a gyermeknyelvből származnak, az *apa* is lehet ilyen eredetű (vö.: →*anya*, →*atya*). Azonban az is lehetséges, hogy az *apa* és az →*ipa* az ősmagyarban alakváltozatként élt egymás mellett 'apa; após' jelentésben; vö. ehhez a 4. jelentést is. – A szó végi *a* vagy kicsinyítő képző, vagy pedig E/3. személyű birtokos személyjel. A legtöbb származék különféle kicsinyítő képzővel jött létre az *apa* eredeti, illetve kikövetkeztetett tövéből. Az *apu* elvonás is lehet az *apuka*, illetve *apuci* származékából. – Más finnugor egyeztetése nem valószínű. – A m.-ból szb.-hv. (Kaj.) *japa*; szln. N. *jápa*; szlk. *apa*; stb.: 'apa'.

EtSz.; TESz.; UEW. 14; EWUng. • Vö. még: *após, déd, édes, kereszt, kis, nagy¹, ős, szép¹*

Szerkezeti (tag-es) nézet (6. l.):

[hist] [subentry] [head] [lemma] [main] **apa** [main] [lemma] [head] [forms] **A:** [item] [date] 1055? [date] [eg]
 [ref] *Opoudi* [ref] [eg] [comm] [isder] sz. [istopo] hn. [comm] [loc] ([pubshort] TA. [pubshort] [loc] [item] [item];
 [date] 1067 k. [date] [eg] [ref] *Apá* [ref] [eg] [comm] [isanthropo] szn. [comm] [loc] ([pubshort] ÁÜO. [pubshort] [page] [vol] 1 [vol] [p]:
 26 [p] [page] [loc] [item] [item]; [date] 1208 [date] [eg] [ref] *Opsa* [ref] [eg] [comm] [isder] sz. [isanthropo] szn. [comm] [loc]
 ([pubshort] VárReg. [pubshort] [page] [p] 330 [p] [page] [loc] [item] [item]; [false] (†1015) [false] [date] 1220 k. [date] [eg]
 [ref] *Appady* [ref] [eg] [comm] [isder] sz. [istopo] hn. [comm] [loc] ([pubshort] DHA. [pubshort] [page]
 [p] 73 [p] [page] [loc] [item] [item]; [date] [1237–40] [date] [eg] [ref] *Op* [ref] [eg] [comm] [isanthropo] szn. [comm] [loc]
 ([pubshort] PRT. [pubshort] [page] [vol] 1 [vol] [p]: 773 [p] [page] [loc] [item] [item]; [date] 1395 k. [date] [eg] [ref] *apauai* [ref] [eg] [loc]
 ([pubshort] BesztSjz. [pubshort] [page] [p] 16 [p] [page] [loc] [item] [dia] [nyj. [eg] [ref] *épám* [ref] [eg] [loc]
 ([pubshort] MTsz. [pubshort] [loc] [dia] [forms] [senses] **J:** [sense] 1. [sense] [date] 1055? [date] [def] ' [hun] atya [hun] [ger]; Vater [ger]
 # [def] [loc] ([above] ↑) [loc] [sense] [sense] [date] 1067 k. [date] [def] ' [same] ua. [def] [loc]
 ([above] ↑) [loc] [sense] [sense] [sense]; 2. [sense] [date] 1527 [date] [def] ' [hun] idős férfi [hun] [ger]; bejahrter
 Mann [ger] [def] [loc] ([pubshort] ErdyK. [pubshort] [page] [p] 654 [p] [page] [loc] [sense] [sense] [sense]; 3. [sense]
 [date] 1570 [date] [def] ' [hun] céhmester [hun] [ger]; Zunftmeister [ger] [def] [loc]
 ([pubshort] SzT. [pubshort] [loc] [sense] [sense] [sense]; 4. [sense] [date] 1629 [date] [def] ' [hun] após [hun] [ger];
 Schwiegervater [ger] [def] [loc] ([pubshort] SzT. [pubshort] [loc] [sense] [sense] [sense]; 5. [sense] [date] 1636 [date] [def]
 ' [hun] valaminek értelmi szerzője [hun] [ger]; geistiger Urheber [ger] # [def] [loc] ([author] Pázmány Péter:
 [author] [pubshort] NySz. [pubshort] [loc] [sense] [sense] [sense]; 6. [sense] [date] 1639 [date] [def] ' [hun] köztisztletben álló
 személy [hun] [ger]; allverehrter Mann [ger] [def] [loc] ([author] Veresmarti Mihály:
 [author] [pubshort] NySz. [pubshort] [loc] [sense] [sense] [sense]; 7. [sense] [date] 1820 [date] [def] ' [hun] ős [hun] [ger]; Ahn [ger]
 # [def] [loc] ([pubshort] NSz. [pubshort] [loc] [sense] [sense] [senses] [derive] **Sz:** [lemma] [main] **apó** [main] [lemma] [subitem] [date] 1708–
 10 [date] [eg] [ref] *Apó* [ref] [eg] [def] ' [hun] idős ember | apácska [hun] [ger]; bejahrter Mann | Väterchen [ger] [def] [loc]
 ([pubshort] MNy. [pubshort] [page] [vol] 60 [vol] [p]: 109 [p] [page] [loc] [subitem] [derive] [derive] |
 [lemma] [main] [tilde] [i] [main] [lemma] [subitem] [date] 1743 [date] [eg] [ref] *Apaj* [ref] [eg] [loc]
 ([pubshort] SzT. [pubshort] [loc] [subitem] [derive] [derive] | [lemma] [main] **apóka** [main] [lemma] [subitem] [date] 1770 [date] [eg]
 [ref] *apóka* [ref] [eg] [loc] ([pubshort] Kalmár: Prodr. [pubshort] [page] [p] 78 [p] [page] [loc] [subitem] [derive] [derive] |
 [lemma] [main] [tilde] **atlan** [main] [lemma] [subitem] [date] 1792 [date] [eg] [ref] *apátlanokat* [ref] [eg] [loc]
 ([pubshort] Nszt. [pubshort] [loc] [subitem] [derive] [derive] | [lemma] [main] [tilde] **cska** [main] [lemma] [subitem] [date] 1793 [date] [eg]
 [ref] *Apátskám* [ref] [eg] [loc] ([pubshort] Nszt. [pubshort] [loc] [subitem] [derive] [derive] | [lemma] [main] **apus** [main] [lemma] [subitem]
 [date] 1808 [date] [eg] [ref] *apussoknak* [ref] [eg] [def] ' [hun] apuka [hun] [ger]; Väterchen [ger] [def] [loc]
 ([pubshort] Nszt. [pubshort] [loc] [subitem] [derive] [derive] | [lemma] [main] **apuka** [main] [lemma] [subitem] [date] 1892 [date] [eg]
 [ref] *apukám* [ref] [eg] [def] ' [hun] apuka [hun] [ger]; Väterchen [ger] [def] [loc] ([pubshort] Nszt. [pubshort] [loc] [subitem] [derive] [derive]
 | [lemma] [main] [tilde] **ci** [main] [lemma] [subitem] [date] 1908–1910 [date] [eg] [ref] *apuci* [ref] [eg] [loc]
 ([pubshort] Nszt. [pubshort] [loc] [subitem] [derive] [derive] | [lemma] [main] **apu** [main] [lemma] [subitem] [date] 1910 [date] [eg]
 [ref] *apual* [ref] [eg] [loc] ([pubshort] Nszt. [pubshort] [loc] [subitem] [derive] [subentry] [hist]
 [etym] [summary] Valószínűleg örökség, finnugor kori tövel, magyar képzővel. [summary] [exp] A töhöz vö.:
 [mean] [forequi] [lang] vog. [lang] [fordata] [sublangs] ([sublang] É. [sublang] [sublangs] [forform] *up*, *op* [forform] [fordata] [forequi] [def]
 ' [hun] após; sógor [hun] [def] [mean] [mean]; [forequi] [lang] osztj. [lang] [fordata] [sublangs] ([sublang] Trj. [sublang] [sublangs] [forform] *up*,
op [forform] [fordata] [forequi] [def] ' [hun] após; az após fiútestvére vagy
 fia [hun] [def] [mean] [mean]; [forequi] [lang] cser. [lang] [fordata] [sublangs] ([sublang] KH. [sublang] [sublangs] [forform]
owá [forform] [fordata] [forequi] [def] ' [hun] após [hun] [def] [mean] [mean]; [forequi] [lang] finn [lang] [fordata] [forform]
appi [forform] [fordata] [forequi] [def] ' [same] ua. [def] [mean] [mean]; [forequi] [lang] lp. [lang] [fordata] [sublangs]
 ([sublang] N. [sublang] [sublangs] [forform] *vuopá* [forform] [fordata] [forequi] [def] ' [same] ua. [def] [mean] [orig]
 [forequi] [lang] fgr. [lang] [fordata] [forform] *appe* [forform] [fordata] [forequi] [def] ' [hun] após [hun] [def] [orig] [orig]. A [lang] fgr. [lang]
 [mention] *pp* [mention] > [lang] m. [lang] [mention] p [mention] megfeleléshez vö.: [xr] → *apad* [xr], [xr] → *epe* [xr] stb. Egy alapnyelvi
 [def] ' [hun] apa [hun] [def] jelentés feltevése ellen szól az, hogy a rokon nyelvekből hiányzik a szavaknak ez a jelentése,
 valamint az a tény, hogy hasonló hangalakú és jelentésű szó számos más nyelvből is kimutatható; vö.:
 [data] [lang] gör. [lang] [ref] *πάππa* [ref] [def] ' [hun] papa [hun] [def] [data] [data]; [lang] koreai [lang] [ref] *aba* [ref] [def]
 ' [hun] apa [hun] [def] [data] [etc] stb. [def] Mivel ezek a szavak általában a gyermeknyelvből származnak, az [mention] *apa* [mention] is
 lehet ilyen eredetű (vö.: [xr] → *anya* [xr], [xr] → *atya* [xr]). Azonban az is lehetséges, hogy az [mention] *apa* [mention] és az
 [xr] → *ipa* [xr] az ősmagyarban alakváltozatként élt egymás mellett [def] ' [hun] apa; após [hun] [def] jelentésben; vö. ehhez a 4.
 jelentést is. [expi] [inhun] – A szó végi [mention] *a* [mention] vagy kicsinyítő képző, vagy pedig E/3. személyű birtokos személyjel. A
 legtöbb származék különféle kicsinyítő képzővel jött létre az [mention] *apa* [mention] eredeti, illetve kikövetkeztetett tövéből. Az
 [mention] *apu* [mention] elvonás is lehet az [mention] *apuka* [mention], illetve [mention] *apuci* [mention] származékából. [inhun] [reject] – Más
 finnugor egyeztetése nem valószínű. [reject] [fromhun] – A m.-ból: [mean] [forequi] [lang] szb.-hv. [lang] [fordata] [sublangs]
 ([sublang] Kaj. [sublang] [sublangs] [forform] *japa* [forform] [fordata] [forequi] [forequi]; [lang] szln. [lang] [fordata] [folk] N. [def] [forform]
jápa [forform] [fordata] [forequi] [forequi]; [lang] szlk. [lang] [fordata] [forform] *apa* [forform] [fordata] [forequi] [etc]; stb. [def] [def]:
 ' [hun] apa [hun] [def] [mean] [fromhun] [etym]
 [sources] [agree] [source] [pubshort] EtSz. [pubshort] [source] [source]; [pubshort] TESz. [pubshort] [source] [source];
 [pubshort] UEW. [pubshort] [page] [p] 14 [p] [page] [source] [source]; [pubshort] EWÜng. [pubshort] [source] [agree] [xr] • Vö. még:
após [xr] [xr], *déd* [xr] [xr], *édes* [xr] [xr], *kereszt* [xr] [xr], *kis* [xr] [xr], *nagy*¹ [xr] [xr], *ős* [xr] [xr], *szép*¹ [xr] [sources] [entry]
 [dio]